

Dankzij de oorlog

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van de nieuwste boeken van Ambo | Anthos uitgevers via www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Tomer Pawlicki

Dankzij de oorlog

Ambo|Anthos
Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Marianne Schönbach Literary Agency bv

Het gedicht op pp. 115-117 is afkomstig uit:
Zbigniew Herbert, *Meneer Cogito*.
Vertaling: Gerard Rasch. Amsterdam: De Bezige Bij, 2005.

ISBN 978 90 263 3187 9
© 2017 Tomer Pawlicki
Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam
Foto auteur © Marc Haers

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Twee jonge vissen zijn rustig aan het zwemmen als ze een oudere vis tegenkomen, die de andere kant op zwemt. De oudere vis knikt ze toe en vraagt: 'Môge, jongens, lekker water?' De twee jonge vissen zwemmen nog een stukje door, maar dan kijkt de een de ander aan en vraagt: 'Wat is in 's hemelsnaam water?'

David Foster Wallace, *Dit is water*, 2011

Een bloedige kus

Mijn eerste zoen kreeg ik dankzij de Tweede Wereldoorlog. Het klinkt gek, maar het is echt zo. Iedereen krijgt zijn eerste zoen, dat is een feit. Wat je achtergrond ook mag zijn en waar je ook bent. Dus ik ook. Alleen komt bij mij de Tweede Wereldoorlog om de hoek kijken.

Die eerste zoen kreeg ik in Zweden. Zeventien jaar was ik. Aan een meer in het Zweedse dorp Mullsjö rond twee uur in de ochtend, nadat ik indruk had gemaakt met schaken door een middelmatige schaakwedstrijd te winnen van een middelmatige tegenstander, terwijl we lek werden geprikt door de Zweedse muggen. Een dorpje midden in Zweden dat bekendstaat als de bakermat van het Zweedse nazisme, waar ik op vakantie was met een grote groep Poolse Joden, die geen idee hadden dat hun ‘kamp’ zich bevond in het Zweedse hol van de nazistische leeuw.

Daar kreeg ik mijn eerste zoen van Rina, een Deense met Poolse ouders. Daar kreeg Rina ook haar eerste zoen, van Tomer, dat ben ik, een Nederlander geboren in Israël met een Poolse vader, die daar op vakantie was met Jaska, zijn Poolse tante. Ook Rina was op dat moment op vakantie in Mullsjö,

waar haar Poolse ouders en mijn Poolse tante samenkwamen voor een nostalgische get-together om weer aan hun Poolse jeugd te denken, want ook zij waren ooit jong. Waar we met andere tieners met Poolse wortels en totaal verschillende nationaliteiten een bijzonder leuke tijd hadden. Zonder te weten dat de jeugd daar, die rechtstreeks uit de *The Dukes of Hazzard* of uit *Scooby-Doo* leek te zijn geplukt met bijbehorende kleren, kapsels, auto's en uitspraken ('See you later, alligator' vanuit een Cadillac met open dak), ons liever in een ander soort kamp had gezien dan in de basisschool die wij hadden afgehuurd. Kortom, een idyllische plek om je vakantie te vieren en als zeventienjarige je eerste zoen te krijgen.

Die zoen, en alles wat er nog meer gebeurde daar in Mullsjö, tijdens mijn idyllische vakantie, is te danken aan de oorlog. Natuurlijk hing het niet alleen van de Tweede Wereldoorlog af. Ik had die schaakwedstrijd waarmee ik indruk maakte op Rina ook kunnen verliezen. In dat geval was de oorlog helemaal nergens goed voor geweest. Dan was ze waarschijnlijk met mijn middelmatige tegenstander gaan zoenen daar aan het Zweedse meer. Of niet aan het Zweedse meer. Misschien had hij een middelmatig idee dat niet zo romantisch was als het mijne. En dan had ze van de middelmatige schaker een middelmatige zoen gekregen. Mijn idee was beter. Mijn zoen waarschijnlijk niet. Nu ik terugdenk aan die kus was ik eigenlijk vooral een wasmachine of een wervelwind aan het imiteren. Als het maar draaide. Geen idee waarom. Zo wilde ik het. Dus ik deed het. Mijn idee was wél romantisch, daar aan dat meer. Al gooiden die nazimuggen grotendeels roet in het eten.

Ik weet niet of het geluk, toeval of het lot was dat ik won, maar ik won wel. Daar had de oorlog weer niets mee te maken. En zo kreeg ik mijn eerste zoen van Rina ook dankzij het

lot, of gewoon omdat het zo moest zijn.

Maar toch. De hele mikmak, tot de schaakwedstrijd aan toe: dankzij de oorlog.

Excursies naar de snoepfabriek op een tandem met mijn nieuwe Zweedse vriend met Poolse ouders.

Fietsend over de smalle Zweedse landweggetjes en over steile heuvels, onze spieren testend om te kijken of we de heuvels en bergen aankonden, om bij die fabriek te komen.

Roni, mijn zusje, die mij de hele vakantie heeft gehaat, mij kwalijk heeft genomen dat ik daar in Zweden nieuwe Joodse Scandinavische vrienden aan het maken was. Tot vandaag is het een open wond als we over die vakantie praten. Terwijl zij toen we nog op doorreis waren in Denemarken had gezegd dat ze geen tijd voor me zou hebben. Wanneer ze alle geile Joodse mannen met een Poolse achtergrond van zich af moest slaan, kon ze niet met mij omgaan. Het zij zo, dacht ik, maar het ging andersom. Ik kon niet met háár omgaan. Ze kon dat niet aan. Dat zag ze als een grote nederlaag zoals alleen pubers dat kunnen zien.

Gezamenlijk in de nacht zwemmen in het grote meer van Mullsjö.

Springen vanaf de hoogste duikplank (tien meter!) en blauwe armen overhouden aan de klap die we maakten op het water. Met zijn allen 'Wonderwall' van Oasis zingen terwijl we zwommen: *'I don't believe that anybody feels the way I do, about you now'* (mijn idee en een fantastische zet, waardoor Rina ook voor mij viel, denk ik).

Liefdesverdriet hebben om diezelfde Rina omdat ze me na vier dagen verliet voor een Zweed, waar ik veertig dagen om heb gehuild (met hem kon ze wél communiceren; haar Engels was belabberd). De bliksem zien inslaan voor je ogen. Gestoken

worden door Zweedse wespen. Leeggezogen worden door Zweedse muggen. Allemaal door die Poolse wortels. Door onze ouders, ooms, tantes, opa's en oma's die geboren zijn in Polen en moesten vluchten. Omdat ze Joden waren. Mensen die er hun jeugd hebben meegemaakt en er later weg moesten. Verjaagd uit hun vaderland, waar ze nu heimwee naar hebben. En daarom zoeken ze elkaar op met hun nazaten die in andere landen verwekt en in weer andere landen grootgebracht zijn. Die allemaal andere identiteiten aannemen, zó verschillend van hun ouders en verschillend van elkaar, van mij, maar toch datzelfde beetje Poolse identiteit delen dankzij die ouders. Die zich toch met die landen verbonden voelen (na de oorlog, door de oorlog). Die zoen van mij in Zweden had nooit mogen plaatsvinden als het aan de nazi's lag. Dus toch. Allemaal dankzij de Tweede Wereldoorlog.

Sommigen hebben een obsessie met dikke vrouwen

Ik ben altijd geobsedeerd geweest door de Tweede Wereldoorlog. Rond 4 mei, dodenherdenking, als er weer de hele dag films over concentratiekampen werden uitgezonden, kon ik niet wachten om voor de tv te gaan zitten. Met een bakje popcorn. Of instant noodles van de toko om de hoek. Als ik geluk had lagen er ook loempia's in de koelkast, wat het feestje op 4 mei compleet maakte. De minuut stilte op de Dam ging direct aan me voorbij. Liever keek ik films op dat moment. 4 mei voelde bijna als kerst, maar dan zonder *Home Alone 1, 2* en het niet zo goede 3 én de teleurstelling van wéér geen witte kerst. Maar wel met *Schindler's List*, *The Pianist*, *The Great Dictator*, *A Bridge Too Far*, *Saving Private Ryan* (en op latere leeftijd *Saving Ryan's Privates*), *Sophie's Choice*, *La vita è bella* en ga zo maar door. Het kon me niks schelen of de films goed of slecht waren. Als er maar concentratiekampen in voorkwamen met onderdrukte Joden en veel nazi's. Nazi's die mensen hun autoriteit oplegden in hun fantastische pakken. Ik wilde ook zo'n uniform. Ik wilde een nazi zijn met autoriteit. Ik wilde een Joodse nazi zijn tussen de Arische nazi's.

En als ik films keek met gevechten tussen geallieerde soldaten en nazi's, dan wilde ik weer de geallieerde soldaat zijn met

zijn Amerikaanse accent die autoriteit afdwong door aan land te komen in Frankrijk. Een soldaat die vocht voor het goede tegen soldaten die vochten voor het kwade. De Tweede Wereldoorlog, de hoeksteen van onze samenleving wanneer het gaat om goed en kwaad.

Ik had wel moeite met het einde van *Saving Private Ryan*. Ik vond het jammer dat Tom Hanks aan het einde niet door de tank werd overreden. Dramaturgisch was het nodig om hem nog drie zinnestjes te laten zeggen tegen Matt Damon. Hoe dan ook, ik was er verslaafd aan. Ik raakte geobsedeerd door Hitler en zijn rassenleer, zijn snorretje en de hakenkruisen die ik stiekem overal tekende. Niet bewust. Overal zette ik ze. In mijn schriftjes, op bankjes in de speeltuin, op boomstammen, op deuren, in openbare toiletten, op krijtborden. Op de Joodse school waren ze gechoqueerd omdat ze overal die hakenkruisen vonden. We werden zelfs door de stotterende rector toesproken in de leefkuil van het gebouw. De dader moest naar voren stappen, anders zouden de gevolgen niet te overzien zijn. Een dag later werd ik betrapt. Ik had mijn wiskundeschriftje laten liggen in de leefkuil. Naast rekensommetjes en formules stonden er een heleboel hakenkruisen in. Meester De Boer, die liever had dat je hem gewoon Harry noemde, had corveedienst en vond mijn schriftje met daarnaast een half geconsumeerd broodje ham-kaas. Met andere woorden, ik was de lul en moest de gevolgen ondergaan.

Tijdens de grote pauze moest ik mijn excuses aanbieden aan de hele school en iedereen die ik had beledigd. Ze begrepen niet waarom een Joodse jongen overal die 'tekens' krabbelde.

Ik ook niet. Het gebeurde gewoon. Het betekende niks. Maar ik begreep ook niet waar ze zich zo druk om maakten. Ik bedoelde er niets mee. Net zoals ik niks bedoelde met mijn

broodjes ham-kaas die mijn moeder altijd smeerde (zij bedoelde er wellicht iets meer mee: wie gaat mij vertellen wat ik wel en niet op het brood van mijn kind mag smeren?).

Een hakenkruis is simpelweg makkelijk te tekenen en een broodje ham-kaas prima te eten. Later was ik mij ook van geen kwaad bewust. In dezelfde periode had iemand in de flat waar we woonden op de deur van de algemene berging een hakenkruis getekend. Ik wist wat het betekende natuurlijk. Maar tegelijkertijd stond het ver van mij af. Ik heb me nooit bedreigd gevoeld door hakenkruisen. Ik zag het allemaal als geschiedenis. Op de Joodse school en daarbuiten hamerde iedereen erop: 'Nooit meer nazisme, nooit meer vervolging.' Ik zag dat als een feit. Anderen zagen dat als een missie.

Daarna raakte ik geobsedeerd door Berlijn. De reden was een reis naar de Duitse hoofdstad. De school organiseerde voor alle 4 havo- en vwo-klassen (twee in totaal) om de twee jaar een excursie naar het buitenland. Meestal viel de keus op Praag. Ook een stad waar Hitler interessante plannen mee had gehad. Daar werd altijd Theresienstadt bezocht, het kamp met twee gezichten, en het hotel waar de scholieren verbleven werd compleet vernield. Alcohol was zoals gewoonlijk de boosdoener en meegesmokkelde wiet. Dit jaar hadden de docenten ons beloofd dat ze niets meer van ons zouden pikken. Er zou een strenge controle komen. Leraar Hebreeuws Asaf Moyal zou meegaan en die pikte weinig. Wie na tien uur 's avonds werd betrapt buiten de slaapkamers werd linea recta naar huis gedeporteerd (altijd beter dan naar Auschwitz).

Tot groot verdriet van iedereen zouden we dat jaar alleen niet naar Praag reizen. Praag kampte met een van de heftigste overstromingen in jaren. Het hotel waar wij zouden verblijven

was al beschadigd door de natuur voordat wij onze krachten erop los konden laten. Teleurstelling bij de scholieren maar opluchting bij de docenten. De schooldirectie besloot daarna dat wij Berlijn zouden bezoeken. Berlijn met al zijn littekens. Daar lag ook genoeg studiemateriaal. In Berlijn kon je de geschiedenis van de laatste honderd jaar voelen in de gebouwen en de straten. Je kon het zien aan de mensen. Het was nog maar 2002 en de Muur scheidde Berlijn al dertien jaar niet meer. Ook al voelde het voor onze zestienjarige geesten als een eeuwigheid, alleen maar omdat wij het niet bewust hadden meegekregen, net als het EK '88. 'Stuur die Joodse kinderen naar Berlijn' was blijkbaar het devies van het bestuur en niemand die het een slecht idee vond. Voor mij was het liefde op het eerste gezicht.

Berlijn was een cruciale ervaring. Met als hoogtepunt een avond dat dertig scholieren en twee docenten op miraculeuze wijze in een stripclub terechtkwamen. Joodse wonderen bestaan. Tequila's kostten maar vijftewintig cent, hoorde ik van Thijssen, onze docent Engels. Die blijkbaar al twee euro had uitgegeven. En toen kwamen ze. Uit alle hoeken van de nachtclub kwamen ze op de palen afgestormd die niet bestemd waren om het gebouw te stutten: strippers. Het waren geen strippers zoals je die ziet in de Banana Club op de Amsterdamse Wallen. Maar desalniettemin waren er veel tietes – van opzij – en billen te bewonderen. David de Goede claimde zelfs ergens in de club een hele borst te hebben gezien. Ik als zestienjarige kreeg in Berlijn meer naakte vrouwen voorgeschoteld dan ik in mijn hele leven had gezien. Afgezien van op internet. De club was groter en ook eigenlijk voor volwassener mensen dan aanvankelijk werd gedacht. Dat gebouw telde blijkbaar negen verschillende ruimtes met negen verschillende thema's. De do-

centen vonden het rond halftwaalf welletjes en probeerden ons te mobiliseren. De nuchtere docent in ieder geval. Van rock tot deathmetal, hij heeft met zijn manke been al die ruimtes doorkliefd om alle geile dronken zestienjarige Joodse scholieren te vinden. Met weinig tijd om de bus te halen en Potsdam als bestemming was er haast. Er was één late verbinding die ons direct zou rijden naar het hostel waar we sliepen, tegenover een fabriek. Daar hadden we al drie nachten doorgebracht. Een soort communistisch hol waar vroeger kinderen heen werden gestuurd om de arbeidersmentaliteit ingeprent te krijgen. In de middag stonden aan de overkant fabriekswerkers keihard niks te doen met flessen Coca-Cola in hun handen. ‘Het communisme nog niet ontgroeid,’ zei Thijssen dan.

Omdat de docent mank was en de scholieren dronken liep de terugreis niet zo gesmeerd als gepland. De bus hebben we niet eens weg zien rijden. Die was allang verdwenen toen wij bij het bushokje aankwamen. Wat volgde was een reis van vijf uur met gemiste aansluitingen, lange overstaptijden, chagrijnige docenten, heerlijke curryworsten op stations en uiteindelijk Potsdam. Tijdens de terugreis was iedereen de Duitsers aan het afkraken. Alles wat er fout ging tijdens de reis was de schuld van de foute Duitser. Kutmoffen of schijtnazi’s. Yehuda Franzen zei zelfs: ‘Kijk nou! Zelfs de stopknoppen zijn op maat gemaakt voor nazi’s. In de dubbeldeksbussen zitten de stopknoppen aan het plafond. Hoestopt een nazi een bus? Door “Heil Hitler” te roepen! Het nazisme zit overal.’ Wanneer we moesten uitstappen riep hij: ‘ALLE JUDEN RAUS!’

Terwijl iedereen Berlijn en zijn ziel tot de grond afbrandde had niemand door hoe leuk we het eigenlijk hadden. Wat voor verkeringen er toen ontstonden. Hoe iedereen met elkaar aan

het klooiën was. Wat voor band de reis naar Berlijn zou scheppen tussen ons. Tijdens de terugreis naar Potsdam was ik niet zo aanwezig, kan ik me herinneren. Wat ik vooral deed was observeren, lachen en curryworst eten. Iedereen ergerde zich aan mij toen ik een curryworst kocht. Varkensvlees. Het deed ze denken aan de hakenkruisen die ik getekend had en de broodjes ham-kaas die ik van mijn moeder kreeg. ‘Hier hoor jij thuis,’ werd er pesterig naar me geroepen. Niemand van de meisjes wilde mijn aandacht. Ik zat ook onder de puisten en die curryworst hielp niet mee. Als mijn vader hier was geweest hadden we zeker drie curryworsten de man gegeten. Zo deden we het thuis. Waarom zou ik me anders voordoen? Ik was niet de enige in de klas met zo’n vader.

Daar in mijn eentje zat ik te bedenken dat wij dit met elkaar nooit hadden meegemaakt als we Berlijn niet hadden bezocht. Dat wij Berlijn niet hadden aangedaan als er geen overstroming in Praag was geweest. Dat Praag nooit een optie was geweest als wij geen Joden waren. Dat het alleen maar een optie was omdat Hitler Praag tot een Jodenmuseum wilde omtoveren. Om de wereld te laten zien wat voor gevaar de Joden werkelijk vormden. En daar kon alleen sprake van zijn dankzij de Tweede Wereldoorlog. Zonder de Tweede Wereldoorlog waren Hitlers plannen voor Praag niet eens opgevallen. En zonder de Tweede Wereldoorlog zouden wij dus nooit Berlijn hebben bezocht. Hadden we niet de tijd van onze zestienjarige levens gehad. Dat was het eerste moment dat ik Hitler een mentaal bedankbriefje stuurde. ‘Ik weet dat het absoluut niet je bedoeling was, lieve Adolf. Dankzij jou hebben ongeveer dertig zestienjarige Joodse jongens en meisjes een soft-erotische Berlijnse stripclub bezocht. De hartelijke groeten en de mazzel.’ Dat was mijn eerste bewuste middelvinger naar iedereen.

Na dat moment ging ik de Tweede Wereldoorlog aan alles koppelen. De snelwegen in Europa. Euthanasie. Kindertoeslag voor alle ouders. De Europese Unie. De ballpoint. Grote economische vooruitgang. Het ontstaan van Israël. Ik die in Nederland ben opgegroeid. Ik besta zelfs dankzij de oorlog. Vooral dat. Ik kan die vraag stellen doordat de oorlog heeft plaatsgevonden. De oorlog die mij wilde uitroeien heeft ervoor gezorgd dat ik besta. Zonder de oorlog was ik nooit zo geboren als ik ben. In zijn poging om mij uit te roeien heeft Hitler ervoor gezorgd dat ik ben geboren. Dat is toch een heel grappige gedachte? Hitler heeft ervoor gezorgd dat Israël bestaat. Dat is zelfs nog grappiger. Niet dat ik er met iemand over sprak of spreek. Die curryworst was al genoeg om met mijn onjoodsheid te provoceren volgens veel leeftijdsgenoten.

Daar in Berlijn gingen we ook naar het optreden van een klezmerband, Die Grine Kuzine. Ik was de enige die het kon waarderen. Een van de leraren zei dat het kwam door mijn Oost-Europese achtergrond. De anderen waren bijna allemaal sefardische Joden. En de Joden die dat niet waren, in de minderheid, voegden zich liever bij de meerderheid waar zij zich veilig waanden. Ik ben bang voor massa's. Misschien dat ik daarom altijd tegen de stroom in zwem. Wat is er trouwens Joodser dan klezmer?

Ja, Berlijn, ik denk dat ik daar nog weleens terugkom.

Swastikaziekenhuis

Een wirwar van gedachten en herinneringen schiet door je hoofd. Wanneer je op de behandeltafel ligt van de endoscopie-afdeling van een ziekenhuis kun je niet anders. Niemand kan zich mentaal voorbereiden op een camera ter grootte van een duim die via de anus wordt ingebracht. Fysiek kun je niet vluchten. Dan maar mentaal. Ik denk aan mijn eerste zoen tijdens een vakantie in Zweden en hoe dat zo kwam door de oorlog. Mijn moeder houdt mijn hand vast. Ze is mee. Natuurlijk is ze mee. Wanneer zal ze me ergens alleen heen laten gaan? Vijfentwintig en opnieuw woon ik bij haar in Nieuw Sloten.

‘Sha sha. Roestig mar. Het komt wel gut,’ zegt mijn moeder (ja, ik huil). Mijn moeder praat Nederlands met een zwaar Israëliësch accent. Twintig jaar in Nederland en nog altijd heeft ze dat accent dat een van haar moedertalen verradt. In Israël sprak ze thuis Hongaars, Tsjechisch en Slowaaks, op school Hebreeuws. Haar ouders kwamen uit een gebied in Tsjecho-Slowakije dat vroeger bij het Oostenrijks-Hongaarse Rijk hoorde. En drie verschillende talen was de normale gang van zaken in huize Elovits aan de Smolenskystraat in Tel Aviv. Tegenwoordig is dat misschien indrukwekkend, al die talen on-

der één hersenpan. Vroeger was dat noodzakelijk. Hoe meer talen je sprak, hoe duidelijker het was dat je een vluchteling was (dus zo indrukwekkend is dat niet).

Het is december en buiten raast een stevige storm. Niet dat je daar wat van merkt in de behandelkamer. Die is raamvrij en klinisch wit. In het midden de behandeltafel met bijhorende medische videoapparatuur. Een blauwe vloer waar je van kan eten. Rina is allang vergeten. Een paar jaar na onze zoen heeft ze me opgezocht in Amsterdam. Ze was met drie Deense vriendinnen. Ze noemde me Roland en zei dat ik mijn echte naam niet mocht gebruiken. Een reden heb ik nooit echt te horen gekregen. Ik speelde het spelletje mee. Ze hing de hele avond aan mijn lippen. Letterlijk. Zo belangrijk was mijn naam niet. Zeker die avond. Ik accepteerde het als een gegeven. Geen behoefte aan argumenten op die leeftijd. Ik vraag me ook niet af waarom mijn pincode is zoals die is. Maar zodra ik hem invoer bij een geldautomaat komt er geld uit.

Vandaag lig ik in het ziekenhuis. Mijn darmen doen raar. Met raar bedoel ik twintig keer op een dag naar de wc en alleen maar bloed en slijm zien bij het afvegen. Een normale drol heb ik al maanden niet gezien.

‘Ben je bang voor het onderzoek? Geen zorgen, jongen. Je krijgt een verdoving van de arts. Dan voel je niks van de camera,’ zegt de zuster die de apparatuur in gereedheid brengt.

‘Nee,’ valt mijn moeder mij bij. ‘Zijn vriendin is bij hem weg.’

De zuster scheurt een stuk papier van een soort keukenrol. Ze dept mijn tranen met haar mannelijke handen. Hoeveel angstige mensen heeft ze met die handen op tafel gehouden?

‘Ja, we zien hier veel mensen met liefdesverdriet. Het is niet makkelijk om gedumpte te worden.’ Terwijl ze praat scheurt ze

meer af van de rol. Als ik zo doorga moet ze een nieuwe pakken.

‘Ja, zij was hel jong. Ze schelden vijf jar. Natoerlijk wil zij nog vrij zijn. Ik begrijp har wel,’ zegt mijn moeder.

De arts is inmiddels de kamer ingelopen. Ze ziet me snikken. ‘Geen zorgen, meneer Pa... flikki? Wat een ongewone naam. Pools zeker?’

‘Zijn vader is Pols.’

‘O, hoe spreek je het dan uit?’ vraagt de arts met oprechte interesse.

‘De Poolse c spreek je uit als ts. Pawlitski,’ pers ik er met moeite uit, voorbij de tranen.

‘Geen probleem, meneer Pachicki. Ik smeer uw anus in met een verdovende zalf. Dan voelt u er niks van. U hoeft nergens bang voor te zijn,’ zegt ze met een toon die voor geruststellend moet doorgaan. Ik trap er niet in. Helaas. Al ben ik nu wel gewa- pend tegen nieuwe tegenslagen.

‘Nee,’ valt de zuster me bij. ‘Hij heeft liefdesverdriet.’

‘Mar hij heeft het uitgemaakt,’ vult mijn moeder aan.

‘Maar dan is er niks aan de hand, toch?’ vraagt de arts.

‘Nee, mar zij doerfde het niet out te maken, daarom moest hij het doen. Ze ies nog een jong meisje. Moet vel ontdekken,’ zegt mijn moeder.

‘Ja, liefdesverdriet. Dat zien we veel hier. Ja, veel stress zeker. Heb je veel stress? Het is belangrijk dat je niet strest. Dat is slecht voor de darmen. Wat doe je voor werk?’

‘Mijn zon is actoeer,’ klinkt het met haar prachtige accent, net iets steviger als ze trots is.

‘O, wat leuk, een oud-collega van ons heeft een zoon, die is ook acteur. Speelt nu een nazi in Soldaat van Oranje. Een van de hoofdrollen. Leuke jongen.’

‘O, wat lok,’ zegt mijn moeder opgewekt en ze kijkt naar mij